

Vrienden van het
Koninklijk Nederlands
Instituut te Rome

Nieuwsbrief | 2019/1 JUBILEUMNUMMER

Nieuws

NIEUWS VAN HET BESTUUR

Beste Vrienden,

Om te beginnen wil ik u feliciteren met het 40-jarig jubileum van onze Vriendenstichting. Dit jaar 40 jaar geleden werden de Vrienden van het KNIR opgericht. We hebben dit afgelopen april mogen vieren tijdens de Vriendendag met meerdere terugblikken op 40 jaar Vrienden en hun betrokkenheid op het Instituut aan de Via Omero. Deze jubileumeditie van de nieuwsbrief is wat lijviger dan u gewend bent, deels om het uitblijven van een editie dit voorjaar te compenseren, deels omdat we met u willen terugblikken op die 40 jaar betrokkenheid. Een foto met Romeinse feestballonnen is op de eerste pagina dus op z'n plaats!

Wat betreft de opkomst op de Vriendendag is er nog ruimte voor verbetering. Maar gelukkig zegt de kwantiteit niets over de kwaliteit. Juist nu, in dit jubileumjaar, is het belang van goede vrienden voor het KNIR nog eens naar voren

Schrijf deze datum vast in uw agenda:

VRIENDENDAG 2020
zaterdag 18 april 2020

Stichting Vrienden van het Koninklijk Nederlands Instituut te Rome

Secretaris: Charlotte van Emstede | Vondelstraat 123 | 2513 ER Den Haag | T: 06-16612068 | E: cvanemstede@hotmail.com

Penningmeester: M.S.M. Kolk | E: miriam.kolk@gmail.com

Ledenadministratie: F. Huijgen | E: vrienden.knir leden@gmail.com

IBAN: NL18INGB0001587683 BIC: INGBNL2A t.n.v. St. Vrienden van het Nederlands Instituut te Rome

VRIEND ZIJN, VRIEND BLIJVEN!

Zoals u weet worden de activiteiten van de Stichting mogelijk gemaakt door uw jaarlijkse bijdragen. We hopen dan ook dat u, als u nog niet betaald heeft, uw bijdrage voor dit jaar zo spoedig mogelijk wilt overmaken op rekening

NL18INGB0001587683 (BIC: INGBNL2A)

**t.n.v. Stichting Vrienden van het
Koninklijk Nederlands Instituut te Rome**

De minimum bijdrage voor 2019 bedraagt € 25 voor volwassenen en € 35 voor echtparen of samenwonenden. Voor studenten geldt het aangepaste tarief van €17,50 per jaar. Vindt u het vervelend elk jaar opnieuw de administratie hierop bij te houden? Dan zou u kunnen overwegen een automatische overschrijving in te stellen.

Hartelijk dank!

P.S. Twijfelt u of u uw bijdrage al heeft overgemaakt? Neemt u gerust even contact op via: vrienden.knir leden@gmail.com

gekomen. De afgelopen maanden waren bewogen maanden voor het instituut. Toen het einde van de termijn van Harald Hendrix als directeur in zicht kwam, bleek de opvolging niet zonder hobbels te verlopen. De Rijksuniversiteit Groningen, die optreedt als penvoerder namens de andere universiteiten in het dagelijkse reilen en zeilen van het Instituut, schortte de vacature voor een nieuwe directeur op. Hierop droeg zij haar toenmalige Rector Magnificus, Prof. Dr. Elmer Sterken voor als directeur ad interim tot einde 2019. De suggestie werd gewekt dat deze gang van zaken verband houdt met het herzien van het buitenlandbeleid van de RUG. De RUG zou graag een toename zien in het RUG-aandeel in de activiteiten van het instituut naar vijftig procent. Hoe dat precies vorm zou moeten krijgen, welke doelgroep daarmee gediend is en wat dat betekent voor het huidige profiel van het KNIR is ook nu nog onduidelijk. Van een instituut van en voor alle universiteiten lijkt de balans door te slaan richting een meer Gronings instituut. Het zou fijn zijn als de voorgenomen plannen zich in de komende tijd in samenspraak met de gebruikers, staf en achterban van het instituut uitkristalliseren. Juist nu, terwijl de nieuwe vacatureprocedure voor een nieuwe directeur loopt, is helderheid over de toekomst van groot belang.

Velen van u, en met u 2.684 anderen, hebben hun betrokkenheid met het KNIR getoond door het tekenen van de online petitie. Op die wijze werd de universiteiten verzocht het KNIR volledig ten dienste te laten blijven aan de gehele Nederlandse academische gemeenschap. Het is hartverwarmend te zien dat het KNIR zulk een betrokkenheid teweegbrengt bij haar achterban!

Terug dan nu naar de voorliggende nieuwsbrief. U vindt er deze aflevering enkele bijdragen over het ontstaan van de Vrienden, een quiz over 40 jaar Vrienden en het KNIR, informatie over een nieuwe publicatie 'Petrus in Rome', en een aantal personalia bij nieuwe gezichten. Eer ik die echter noem, is dit vooraleerst de plaats om inmiddels afgezwaid directeur Harald Hendrix hartelijk te danken. Harald, dank voor 5 jaren directeurschap, waarin het KNIR van nok tot kelder veranderde van aanzicht!

Ik ben verder blij u te kunnen berichten dat het bestuur inmiddels versterking heeft gevonden in de vorm van Felix Huygen die is aangetreden als nieuw bestuurslid en zich in deze nieuwsbrief kort aan u voorstelt. Welkom Felix! Daarmee is het bestuur echter nog steeds niet op sterkte en zoeken wij nog steeds nieuwe bestuursleden, ook daar toe vindt u in deze nieuwsbrief meer informatie.

Rest mij tot slot om de nieuwe directeur ad interim welkom te heten. Prof dr. Elmer Sterken heeft met ingang van 1 september het directeurschap op zich genomen en wij wensen hem veel succes gedurende zijn Romeinse periode. Hij is als hoogleraar monetaire economie verbonden aan de RUG en stelt zich in deze nieuwsbrief aan u voor.

Namens het bestuur,

Maarten van Deventer

EEN NIEUW BESTUURSLID

Felix Huygen is het nieuwste bestuurslid van de Stichting Vrienden van het KNIR. Hij is classicus en volgde tijdens zijn studie in 2013 en 2014 drie vakken aan het KNIR, onder meer Latijnse epigrafie en 'Italië op drift' over de hedendaagse Italiaanse politiek. Tegenwoordig is hij eindredacteur van HP/De Tijd en bestuurslid van de vereniging Beter Onderwijs Nederland.

Op de Vriendendagen is zijn enthousiasme voor de Stichting gewekt, waar hij nu onder meer betrokken is bij het contact met de Vrienden en met andere organisaties. ■

BESTUURSLEDEN GEZOCHT

Beste Vrienden van het KNIR,

Geen enkele stichting kan zonder een bestuur, zo ook de Vrienden van het KNIR. De afgelopen jaren hebben vele enthousiaste bestuursleden hun steentje bijgedragen om de stichting draaiende te houden, activiteiten als de Vriendendag te organiseren en de nieuwsbrieven samen te stellen.

Hoe gemotiveerd ook, voor ieder bestuurslid is er een tijd van komen en een tijd van gaan. Daarom zoeken we als bestuur op korte termijn een nieuw bestuurslid die het huidige team kan komen versterken. In het bijzonder zijn we op zoek naar iemand die het leuk zou vinden om de organisatie van de jaarlijkse Vriendendag over te nemen.

Ondanks dat de verschillende bestuursleden in principe hun eigen takenpakket hebben binnen het bestuur, wordt over alle onderwerpen gezamenlijk overlegd. Omdat de bestuursleden vanuit alle delen van het land komen, wordt er slechts 2-3 keer per jaar vergaderd, op een centrale locatie in Nederland. Tussentijds wordt informatie en de voortgang van de verschillende activiteiten uitgewisseld via de mail, waarbij het bestuur elkaar bijstaat waar nodig.

Voor meer informatie of, nog beter, voor direct aanmelden als nieuw bestuurslid, kan contact opgenomen worden met de secretaris van het bestuur Charlotte van Emstede (de contactgegevens zijn voorop deze Nieuwsbrief te vinden). Als bestuur hopen we van harte dat Vrienden zich melden om met ons samen ook in de komende jaren de verschillende activiteiten te (kunnen) blijven organiseren. ■

ELMER STERKEN, DIRECTEUR AD INTERIM, STELT ZICH VOOR

Van 1 september 2019 tot 1 januari 2020 heb ik het voorrecht om interim-directeur van het KNIR te zijn. Dat het KNIR een interim-directeur heeft is geen noviteit: na Van Kessel, De Blauw, Burgers en Van den Doel ben ik de vijfde 'tussenpaus' in de rijke historie van het Nederlands Historisch Instituut en vanaf 2004 KNIR. Het is wel nieuw dat ik niet in één van de kern-vakgebieden van KNIR werkzaam ben. Als econometrist opgeleid en uiteindelijk werkzaam in de monetaire economie, ligt het niet direct voor de hand om een bijdrage aan het KNIR te leveren. Mijn eigen vakgebied is bovendien bij uitstek Engelstalig – na enkele verblijven in de VS is die vorm van taalvaardigheid wel aanwezig – maar enige kennis van het Italiaans is in het dagelijks leven van het KNIR wel heel erg handig en mis ik nu node.

Desondanks durf ik na ruim een maand ervaring te stellen dat in een interdisciplinaire omgeving als het KNIR biedt een aanpalend vakgebied zeker wat toevoegen kan. Mijn kennis van monetaire economie kwam van pas bij een cursus *Coinage in the City* en bijvoorbeeld speelden economische handelsmotieven ook in het verre Romeinse verleden een belangrijke rol en zijn te vinden in gevonden objecten. Maar als mijn belangrijkste taak zie ik het bewaken van het voornaamste grote pluspunt van KNIR: de hechte en hoogwaardige gemeenschap van academici die KNIR als basis voor hun ontwikkeling zien. Met de prachtige KNIR-faciliteiten moet dat ook in de komende jaren voor vele – Nederlandse – studenten, promovendi en stafleden mogelijk blijven.

Zelf zal ik in de komende maanden de geschiedenis van de Olympische Spelen van Rome in 1960 bestuderen. Daarvoor bezoek ik het gebouw van het Italiaanse Olympisch Comité CONI op het Foro Italico, een roemruchte locatie in Rome door de architectuur uit de jaren dertig van de vorige eeuw. De Spelen van 1960 vonden plaats op een 'draaimoment' in de moderne geschiedenis: de Koude Oorlog was op een hoogtepunt. De vraag is of onze huidige tijd weer op zo'n 'turning point' rust. Het KNIR is een prachtlocatie om daar eens diep over na te denken.

Elmer Sterken

HET ONTSTAAN VAN DE STICHTING VRIENDEN

Ter gelegenheid van het 40-jarige bestaan van de Vrienden vroegen wij Peter van Kessel en Elisja Schulte op de Vriendendag met ons terug te kijken op de vroegste fase van ons bestaan. Zij schetsten die geschiedenis op een geanimeerde wijze in een tweeluik. Voor allen die dit verhaal hebben moeten missen, drukken we het hier als tekst af. Voor sommigen is het terugblikken en herbeleven maar voor velen zal het nieuw zijn. Enige parallellen met het heden zijn niet afwezig. Duidelijk is dat het instituut zelf, hoewel de constante factor in haar geschiedenis, veranderlijk is en steeds weer voor nieuwe uitdagingen staat.

Achtergronden en voorspel

Peter van Kessel

Toen op 1 juli 1971 het pasbenoemd hoofd van de archeologische afdeling, Coen Stibbe, in Rome aankwam heette ik hem welkom met tevens het advies zijn koffers nog maar niet helemaal uit te pakken omdat het Instituut zou worden opgeheven. Aldus was in de ministerraad besloten.

Het Instituut was in 1904 opgericht met de opdracht in Italië en specifiek Rome documenten te verzamelen van belang voor de geschiedenis van Nederland. Ambtelijk ressorteerde het onder de afdeling Kunsten en Wetenschap van het ministerie van Binnenlandse zaken. Later verhuisde deze afdeling naar het nieuwe ministerie van O&W.

In de loop van de jaren hadden zich binnen het Instituut ook een kunsthistorische en een archeologische afdeling ontwikkeld ieder met een eigen verantwoordelijke ambtenaar. In de jaren '50 wist de directeur, Jan Poelhekke, het ministerie ertoe te bewegen acht beurzen aan het Instituut te verbinden en werd geld beschikbaar gesteld voor de

bouw van een extra verdieping met kamers en voorzieningen voor het herbergen van studenten en onderzoekers. De instelling kreeg meer en meer het karakter van een universitaire instelling. Het ministerie dat inmiddels OK&W was gaan heten en de afdeling Monumenten en Natuurbescherming waaronder het Instituut ressorteerde, hadden daar weinig problemen mee. Het hoofd van die afdeling was vertrouwd met uiteenlopende verantwoordelijkheden. Op zijn terugweg van een conferentie in Afrika over natuurparken en olifanten deed hij Rome aan om over het Instituut te confereren.

In 1965 ontstond een nieuw ministerie, dat van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, CRM. Omwille van een politiek evenwicht moest dat worden verzwakt en wel ten koste van OK&W. Zo werd de K met de afdeling waaronder het Instituut viel overgeheveld naar CRM en daar ondergebracht bij de afdeling Musea, Monumenten en Archiven, kortweg MMA. Ofschoon de ambtenaren die van OK&W waren meegekomen vanouds vertrouwd waren met de activiteiten van het Instituut riep ondersteuning van wetenschappelijk onderzoek hoger op in het ministerie de vraag op of dat wel tot de taak van CRM behoorde.

Toen in 1971 in het kader van algemene overheidsbezuiniging de ministeries gedwongen werden in te leveren had de minister van CRM er weinig moeite mee zich van het instituut in Rome te ontdoen, temeer nog omdat er van meerdere kanten klachten waren binnen gekomen over het functioneren van de directeur, Henk Schulte Nordholt. Binnen de ministerraad werd de opheffing als een voldongen feit beschouwd. Echter, de toenmalige staatssecretaris van CRM, Henk Vonhoff, die de afdeling MMA in zijn portefeuille had, weigerde het besluit te ondertekenen. Vonhoff dreigde zelfs op te stappen als hij niet eerst de gelegenheid kreeg zich op de hoogte te stellen van wat dat Nederlands Historisch Instituut in Rome inhield. Hij was zelf historicus.

In de herfst van 1971 werden twee ambtenaren, de heren Yperlaan en Meerdink, respectievelijk hoofd MMA en hoofd van de centrale afdeling Organisatie en Efficiency (O&E) naar Rome gestuurd om een oriënterend rapport over het Instituut uit te brengen. Hun eerste afspraak betrof uiteraard de directeur en was gepland op maandagochtend 10 uur. Nog geen kwartier later stonden de twee heren verbijsterd in mijn kamer. Er is hier maar één probleem, zeiden ze, de directeur! Dat er problemen waren wist ik maar dat deze heren na een gesprek van een paar minuten tot deze vergaande conclusie konden komen en die zo openlijk uitspraken tegenover een ondergeschikte ambtenaar overviel me. Er is in de daarop volgende maanden veel overleg gepleegd en als sluitstuk kwam in het najaar van 1972 Vonhoff zelf naar Rome. Hij heeft gesprekken gevoerd met de directeur en met de ambassadeur maar wilde ook meer weten over de activiteiten. Van Schulte Nordholt is wel eens gezegd dat het een van zijn verdiensten was dat hij ambtenaren op een afstand wist te houden. Nu was Vonhoff geen ambtenaar maar ik kreeg de indruk dat Schulte Nordholt ook ten aanzien van een staatssecretaris deze houding aannam.

Hoe ook, het draaide erop uit dat Elisja en ik een hele dag mochten optrekken met Vonhoff en zijn vrouw, Louise Luijendijk, zelf politica en lid van de 1e Kamer voor de VVD. We zijn met de dienstauto en chauffeur van de ambassade naar Pompei gereden om te laten zien hoe Nederlandse archeologen daar onder auspiciën van het Instituut onderzoek deden. Op verzoek van Vonhoff hebben we op de terugweg een stop gemaakt bij Monte Cassino waar ik uiteenzette hoe de verschillende legereenheden waren opgesteld en hoe uiteindelijk de geallieerden erin geslaagd waren deze plek te veroveren. Ik stond dat allemaal te vertellen terwijl ik over een muurtje heen de bewegingen schetste, toen ik opeens zag dat Vonhoff niet over dat muurtje heen kon kijken. We hadden Vonhoff duidelijk niet anders aangesproken dan als 'meneer Vonhoff' omdat titulatuur recentelijk was afgeschaft. Maar op dat moment zei ik met enige plechtigheid: 'Excellentie, zal ik u een kontje geven?'

Nu was Vonhoff een zwaargewicht, ook letterlijk, maar ik was jong en sterk. Het was een cruciaal moment in ons contact. Ik wil niet zeggen dat dit duwtje het Instituut heeft gered maar er is tijdens die tocht een open sfeer ontstaan, mede doordat we ontdekten dat Louise Luijendijk bij haar opleiding les had gehad van de vader van Elisja. Ze vertelde hoeveel die docent voor haar had betekend en zo ging het gesprek vanzelf over het belang van opleiding en de inspiratie die levenslang kan doorwerken waarbij het enthousiasme van docenten een wezenlijk element kan zijn.

Proto-Vriend van het KNIR: Henk Vonhoff

Wij van onze kant vertelden over de betekenis van een verblijf in het Instituut met zijn multidisciplinaire leefsfeer voor zoveel studenten en ook oudere onderzoekers voor wie die ervaring een ommekeer in hun leven kon betekenen. Vonhoff gaf ons bij het afscheid mee dat als er problemen rond het Instituut ontstonden we hem op de hoogte moesten houden en dat ook zijn vrouw als lid van de 1e Kamer van belang kon zijn. Ik heb meermaals van dat aanbod gebruik gemaakt.

In 1973 kwam het eindrapport van O&E tot stand en we koesterden de hoop dat daarmee het Instituut binnen CRM een veilige plek had gekregen. Er waren echter tekenen dat bij de top van het ministerie onvrede bleef bestaan maar dat men zich erbij had neergelegd dat het beter was het vertrek van Schulte Nordholt in 1979 af te wachten. Inmiddels werden wel plannen gemaakt. Toen ik tijdens een verblijf in Nederland een afspraak wilde maken met de heer Meerdink van O&E zei hij mij dat hij beter niet met mij in het ministerie gezien kon worden. Het werd een bruin café ergens in Den Haag. Hij liet doorschemeren dat de positie van het Instituut nog steeds een punt van discussie was binnen het ministerie.

Toen de pensionering van Schulte Nordholt in '78 naderbij kwam werd duidelijk dat zijn opvolging zou worden aangegrepen om de beleidskoers van het Instituut te wijzigen en wel in de richting van een Cultuurinstituut in de trant van het Goethe Instituut of het Istituto Italiano di Cultura. Toen we vanuit het Instituut aanvoerden dat in het eindrapport van O&E al een duidelijke CRM-koers was vastgelegd kregen we als antwoord dat dit rapport nooit door de minister was ondertekend en dus geen geldingskracht had. Het werd duidelijk dat de dreigingen rond het Instituut als multidisciplinaire wetenschappelijke instelling allerminst waren verdwenen.

Conceptie en geboorte

Elisja Schulte

Het besef van die dreigingen reisde met ons mee toen we in de zomer van 1978 tijdelijk uit Rome opbraken, met onze zoon van net negen en onze dochter van bijna drie, voor ons eerste en laatste sabbatical. De afdeling Geschiedenis is dat jaar beheerd door drie opeenvolgende historici: Jos Hermans, Hans de Valk en Peter Rietbergen.

We streken neer in Wassenaar, waar we tot en met de zomer van 1979 verbleven als fellows van het NIAS, het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences. We hebben daar allebei gebruik gemaakt van de uitgelezen kans om onderzoek te doen en te schrijven. Maar een van onze motieven voor dat sabbatical was zeker ook het duidelijker op de kaart zetten van het Instituut in Rome binnen de academische wereld in Nederland. Deels hebben we dat sabbatical dus willens en wetens misbruikt door ons vanuit de NIAS-denktank, toen nog vlakbij de Wassenaaarse Slag (nu hartje Amsterdam), aan activisme te bezondigen.

Die permanente tweestrijd tussen actie en contemplatie, tussen netwerken en nadenken, heeft in de winter van 1978 geleid tot de conceptie van een tweeledig idee. Het idee om het 75-jarig bestaan van het Instituut, dat in het voorjaar van 1979 gevierd zou worden in Rome, ook in Nederland feestelijk te herdenken. En het idee om een plan uit te werken tot oprichting van een groep "Vrienden van het Instituut". Een plan dat als voorstel gelanceerd zou moeten worden tijdens die herdenking in Nederland. Wie van ons tweeën daarmee op de proppen kwam? Of ons eerst die herdenking in Nederland in de kop kwam en daarna die groep "Vrienden", of andersom? Een ding is zeker, als een vrucht van onstuitbaar sparren kreeg dat koppel-idee gaandeweg gestalte.

Bij "Vrienden" dachten wij om te beginnen aan de talrijke gebruikers van het Instituut, de fellows/bursalen, de oudere studiosi en de prijswinnende beeldend kunstenaars en musici. Kortom, aan de ontelbaar velen die wij in de 60er en 70er jaren hadden meegemaakt en ook aan alle gebruikers-in-spe. Die werkers in het veld, van den beginne de bestaansgrond van het Instituut, de onderzoekers-italianisanten dus, stonden bij ons voorop. Bovendien waren er de talloze leraren, die aan de zomercursussen hadden deelgenomen. Maar van groot belang waren natuurlijk ook de heren en een enkele dame, die een vinger in de pap hadden: de betreffende ambtenaren op CRM en de leden van hun Commissie van Bijstand, bestaande uit een paar hoogleraren die een adviserende rol speelden, eervol en kennelijk tot weinig meer verplichtend dan tot af en toe vergaderen, ergens in Nederland en liefst in Rome. We dachten bovendien aan alle potentiële "Vrienden" in Italië, in Rome vooral, die we hadden leren kennen als steunpilaren van het Instituut. Zoals enkele docenten Neerlandistiek aan een Italiaanse universiteit, vooral Gerda van Woudenberg, die lange tijd aan de Sapienza doceerde en zich altijd bijzonder bij het Instituut betrokken toonde.

Eenmaal geconcipieerd moest dat koppel-idee full speed aan de man gebracht en gerealiseerd worden. De eersten met wie we het besproken hebben waren twee geregelde gebruikers van het Instituut, Arthur Hartkamp (jurist, later opgestegen tot in de hoogste regionen van het recht) en Ebeltje Jonxis (kunsthistorica, tenslotte vele jaren curator Textiel aan het Rijksmuseum). Ze waren beiden opgeleid aan de UVA en zoals dat meerderen overkomen is aan elkaar verknocht geraakt op het Instituut. Die twee bleken met een natte vinger te lijmen. Zij waren in Nederland de vrijwill-

ligers van het eerste uur die zich niet alleen toen maar tot in lengte van jaren hebben ingezet om De Vrienden van de grond te krijgen en vorm te geven.

Het 75-jarig bestaan van het Instituut is feestelijk gevierd in Utrecht op 28 april 1979, ruim een maand na de viering in Rome. De voorbereiding en het programma van die dag, tot stand gekomen in overleg met de Instituuts-staf in Rome en met MMA in Rijswijk, en verder met medewerking van allerlei meer en minder invloedrijke vrijwilligers, is een verhaal apart. Niet voor nu en hier. Wie er wel even uitgelicht moet worden is dat zwaargewicht Henk Vonhoff, toen burgemeester van Utrecht. Hij heeft het gebeuren in het Academieggebouw van harte gefaciliteerd en ons daar persoonlijk verwelkomd. De borrel ter afsluiting werd ons door hem aangeboden, in het Catharijneconvent. Dat is de heilige plek waar professor Frits Hugenholz, mediëvist en voorzitter van de Commissie van Bijstand, de belichaming van geleerdheid en gezag, een hem ingefluisterde performance volbracht: de verkondiging van het voorstel om een vereniging van vrienden van het Instituut op te richten. Dat voorstel werd bij luide acclamatie aangenomen. Zo werden De Vrienden geboren.

Maar of ze levensvatbaar waren? Daartoe wachtte een berg werk, vrijwilligerswerk. En dat is verricht. In eerste instantie door Arthur Hartkamp en Ebeltje Jonxis, al gauw bijgestaan door een bestuur, waarvan ere-voorzitter - drie keer raden ! - Henk Vonhoff, inmiddels Commissaris van de Koningin in

Groningen. Voorzitter werd uit de aard der zaak Frits Hugenholtz. Verder traden toe nog twee andere hoogleraren uit de Commissie van Bijstand. Dan het hoofd van MMA, die tegen zijn pensioen aanzat en de contacten met het ministerie bleef verzorgen, en een TV-producer, die zo te zien snel is afgehaakt. In Rome fungeerde Gerda van Woudenberg als bestuurslid en Instituuts-contact ter plekke (let wel: de afstand Rome-Nederland was veel groter dan nu). Arthur Hartkamp bleef een hoogst productief lid van het bestuur. Zijn schrijfwerk en dat van Ebeltje werden op den duur overgenomen en uitgebouwd door Wilma Margry (historica/mediëviste), die als secretaris/penningmeester jarenlang tussen een overmacht aan hooggeleerde heren het niet alleen praten maar ook doen waar maakte. En hoe! Bekwaam, vriendelijk en altijd van de partij (een dankgebed in haar richting lijkt heel gepast, ook voor wie haar niet kent).

Het ontbrak de pasgeboren "Vrienden" dus niet aan aandacht. Dank zij geregeld vergaderen en veel wervingsacties, dank zij het toenemend aantal leden-donateurs groeiden ze uit tot een Stichting. En nu zijn ze veertig. Dat is echt niet oud maar wat is dat voorjaar van 1979 lang geleden! De Sjah van Perzië was op de vlucht geslagen en Khomeini was een paar maanden aan de macht. En inmiddels leven we in volmaakt andere tijden.

Zelf was ik rond de veertig toen zich boven het Instituut voor de zoveelste keer die zwarte wolken verzamelden en we in Wassenaar op dat dubbel-idee kwamen. Ik realiseer me dat dit voor de meesten van jullie geschiedenis is. Dat ikzelf geschiedenis ben. Dat ik heel veel van jullie voorstellingsvermogen vraag.

Maar één ding dat mij pas bij het voorbereiden van dit verhaal getroffen heeft, dat ik eerder niet zo helder gezien heb, kunnen jullie wellicht met me delen. Ik bedoel dit. Dat één enkele persoon, die de moed heeft om tegen de stroom in een eigen standpunt te vormen, daar dan duidelijk voor uit te komen en daarvoor met het nodige zelfvertrouwen zijn volle gewicht in de schaal te werpen, dat die ene persoon de gang der dingen kan keren. Vandaar hierbij een portret van de proto-Vriend Henk Vonhoff.

En ook dit kunnen jullie misschien met mij delen. Dat een even zachtmoedig als onafhankelijk, een even fijnzinnig als eigengereid mens als Gerda van Woudenberg, die in een tijd dat het nog onuitgesproken, maar toch, stigmatiserend was om als alleenstaande vrouw in den vreemde een carrière en een heel eigen manier van leven te ontwikkelen, dat die vrouw - Gerda van Woudenberg - voor mij een nauwelijks peilbare, een verborgen bron van inspiratie was, die in mijn herinnering aan diepte en zeggingskracht wint. Zij was altijd al een trouwe vriendin van het Instituut. Zij heeft De Vrienden zonder omhaal in haar hart gesloten. Ons onmiddellijk met een donatie gestimuleerd en ons tenslotte een deel van haar erfenis nagelaten. Meer nog dan een weldoenster is ze voor mij de proto-Vriendin en de Moeder aller "Vrienden". Vandaar hierbij haar portret, met olifantje. ■

Proto-Vriendin van het KNIR
en Moeder aller "Vrienden":
Gerda van Woudenberg

OPROEP VOOR INZENDINGEN VOOR DE VAN WOUDENBERG DISSERTATIEPRIJS 2020

De Stichting Vrienden van het KNIR zal op zaterdag 18 april 2020 voor de vierde keer de Van Woudenberg Dissertatieprijs uitreiken. Deze tweejaarlijkse prijs is vernoemd naar Gerda van Woudenberg, vertaalster en docente Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de Universiteit van Rome La Sapienza. Bij haar overlijden heeft zij de Stichting Vrienden van het KNIR een aanzienlijk geldbedrag nagelaten. De prijs wordt bekostigd uit de opbrengst van dit legaat.

De Van Woudenberg Dissertatieprijs wordt toegekend aan een recent gepromoveerde onderzoeker die een verblijf aan het KNIR op een inspirerende manier heeft benut voor zijn of haar promotieonderzoek. De prijs bestaat uit een geldbedrag van €2.500, waarvan €1.000 vrij te besteden is. De rest van het bedrag (€1.500) is bedoeld om aan het KNIR een workshop te organiseren, hetzij over het onderwerp van de dissertatie of over vervolgonderzoek; dit alles uiteraard in overleg met de stafleden van het KNIR. Daarnaast ontvangen de drie finalisten een jaarlidmaatschap van de Stichting Vrienden van het KNIR.

Voorwaarden

- Kandidaten voor de Van Woudenberg Dissertatieprijs hebben uiterlijk twee jaar voorafgaand aan 31 december 2019 een proefschrift voltooid en succesvol verdedigd op een onderwerp in de Italië-studies in de breedste zin van het woord. Het kan daarbij gaan om oorspronkelijk historisch brononderzoek, bijzonder archeologisch veldwerk of originele kunsthistorische materiaalstudie – maar dit zijn nadrukkelijk slechts voorbeelden. De prijs is niet gebonden aan een specifieke discipline en de onderzoeksprestatie mag dan ook op elk terrein zijn geleverd.
- De kandidaat verbleef ten behoeve van het onderzoek aan het KNIR.

Procedure

Gegadigden kunnen tot uiterlijk 31 december 2019 hun proefschrift opsturen (bij voorkeur digitaal, als pdf) naar de secretaris van de Stichting Vrienden van het KNIR:

Dr.ir. Charlotte van Emstede - Vondelstraat 123 - 2513 ER's-Gravenhage

cvanemstede@hotmail.com

Het proefschrift dient vergezeld te gaan van de volgende documenten:

- een motivatie voor inzending waarin de kandidaat toelicht op welke manier het onderzoek origineel en van relevantie is voor Italië studies, en hoe de onderzoeksperiode en faciliteiten aan het KNIR daarbij onmisbaar zijn gebleken;
- een voorstel voor de invulling van de workshop van maximaal 1 A4, met daarin het onderwerp van de workshop, een synopsis van 300 woorden, een eerste voorstel voor invulling (sprekers, excursie) en een eerste begroting;
- de contactgegevens van de onderzoeker en promotores.

Inzendingen worden door een onafhankelijke jury beoordeeld op aspecten van originaliteit en bijzonderheid, leesbaarheid, het belang van het proefschrift voor de ontwikkeling van Italië studies in de breedste zin des woords, en de mate waarin de onderzoeksperiode en faciliteiten van het KNIR voorwaardelijk zijn geweest om het onderzoek uit te voeren.

In maart 2020 maakt de jury de namen van de drie finalisten bekend; de uiteindelijke prijsuitreiking is tijdens de eerstvolgende Vriendendag, op zaterdag 18 april 2020.

Eerdere laureaten waren dr. Han Lamers, voor zijn proefschrift 'Reinventing the Ancient Greeks: The self-representation of Byzantine scholars in Renaissance Italy' (Universiteit Leiden, 2013), dr. Eva Mol voor haar proefschrift 'Egypt in material and mind. The use and perception of Aegyptiaca in Roman domestic contexts of Pompeii' (Universiteit Leiden, 2015) en dr. Anne Huijbers voor haar proefschrift 'Zealots for Souls. Dominican Narratives of Self-Understanding during Observant Reforms, c. 1388–1517' (Radboud Universiteit Nijmegen, 2017). ■

“Canova. Eterna bellezza”

In het Museo di Roma is vanaf 9 oktober 2019 een tentoonstelling te zien, gewijd aan de Italiaanse beeldhouwer Antonio Canova (1757-1822). Focus van de expositie is de link tussen Canova en de stad Rome, waar hij in 1780 arriveerde. Canova begon zijn carrière in Venetië maar na zijn aankomst in Rome groeide hij uit tot de meest vooraanstaande kunstenaar van zijn tijd.

Canova werd in 1757 geboren in de stad Possagno in de Venetiaanse Republiek. Zijn vader was steenhouwer maar deze stierf toen Canova een paar jaar oud was en dus werd de jongen onder de hoede geplaatst van zijn grootvader, tevens een steenhouwer en eigenaar van een steengroeve, maar ook beeldhouwer. De jonge Canova begon met het maken van modellen in klei maar begon al voor zijn tiende verjaardag ook in marmer te werken. Na korte leerperiodes bij andere kunstenaars startte hij zijn studie aan de Accademia di Belle Arti di Venezia waar hij meerdere prijzen won. Al snel na zijn studie kreeg hij bekendheid onder de Venetiaanse elite en in 1779 opende Canova zijn eigen studio. Een jaar later, met een stipendium van de Venetiaanse staat op zak, vertrok Canova naar Rome waar hij zich in eerste instantie bezighield met het bestuderen en schetsen van werken van Michelangelo. Via zijn Venetiaanse contacten kreeg hij ook zijn eerste grote opdracht in de stad, namelijk van de Venetiaanse ambassadeur in Rome. Al snel echter kreeg ook de Romeinse en pauselijke elite oog voor de kunstenaar. Tussen 1783 en 1787 werkte Canova aan het grafmonument voor Clemens XIV in de basiliek Santi XII Apostoli. In 1792 voltooide hij een volgende grafmonument voor Clemens XIII in de Sint-Pietersbasiliek.

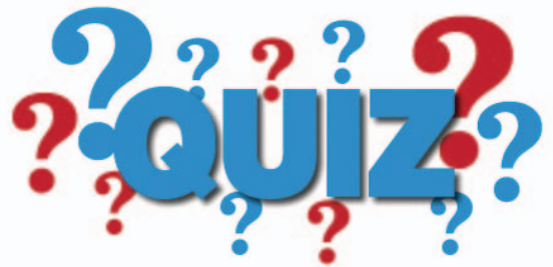

Tegen 1800 was Canova de meest gevierde kunstenaar in Europa en hij was de drijvende kracht achter de dominantie van het Neoklassieke model in de beeldhouwkunst in de daaropvolgende eeuw. Hij kreeg opdrachten vanuit heel Europa en Amerika. Onder zijn opdrachtgevers waren Napoleon en zijn familie, evenals verschillende leden van koningshuizen en andere hooggeplaatste lieden. Hij reisde naar Frankrijk en Engeland maar keerde in 1816 terug naar Rome. Hier werd hij met alle eerboden ontvangen en beloond met verschillende onderscheidingen en titels: hij werd o.a. benoemd tot president van de Accademia di San Luca en kreeg de titel Markies van Ischia. De band met de stad was sterk maar dit weerhield de kunstenaar er niet van om te blijven reizen voor zijn werk. Uiteindelijk zou hij in oktober 1822 sterven tijdens een bezoek aan Venetië.

Canova's sculpturen zijn gebaseerd op klassieke werken waarbij hij niet zozeer poogde de werkelijkheid af te beelden maar meer een ideaal. Hij wilde terugkeren naar de eenvoud van de natuur maar zijn onderwerpen ook natuurgetrouw afbeelden. Dit is zeker gelukt want zijn beeldhouwwerken worden doorgaans omschreven als fluwelig en gevoelig en zijn sculpturen lijken wel echte huid te hebben in plaats van marmer. Voor de tentoonstelling zijn meer dan 170 werken geselecteerd waaronder prestigieuze bruiklenen van belangrijke collecties uit Italië en daarbuiten zoals de Hermitage in Sint Petersburg, de Vaticaanse en Capitolijnse Musea en Museo Correr in Venetië.

[Museo di Roma: 9 oktober 2019-15 maart 2020]

Antonio Canova, Amorino alato

Ronde 1

1. Het Koninklijk Nederlands Instituut in Rome vierde in 2004 haar 100-jarig bestaan. Hoeveel personen hadden er in die eeuw op het instituut verbleven?
A. Meer dan 3.500, B. Meer dan 5.000, of C. Meer dan 10.000
2. Welke gezaghebbende historicus stond aan de wieg van het KNIR, wordt liefhebbend de 'padre padrone' van het instituut genoemd en kan in bronzen vorm worden bewonderd in het instituut?
3. Toen het instituut per 1 juni 1904 werd geïnstalleerd in Rome bestond het uit niet meer dan een tafel en een boekenkast. In welk collega-instituut zette de eerste directeur Gisbert Brom deze spullen neer?
A. Het Belgische instituut, B. Het Franse instituut, of C. Het Pruisische instituut
4. Het instituut huisde in haar beginperiode op vele plekken in Rome: Via Frederico Cesi, Via Varrone, Via dei Greci, en noem maar op. In welk jaar kon toenmalig directeur Hoogewerff eindelijk zijn intrek nemen in de huidige zetel van het instituut aan de Via Omero 10-12?
5. De Tweede Wereldoorlog is een zwarte bladzijde in de geschiedenis van Europa. In die tijd kleurde een bladzijde in de geschiedenis van het instituut eveneens zwart, de zogenaamde affaire-Vlekke. Welke functie vervulde historicus Bernard Vlekke van 1937 tot 1946 op het instituut?
A. directeur, B. secretaris of C. onderdirecteur
6. In de jaren 1950 kwam de wetenschappelijke trek naar Rome opnieuw en sterker op gang. Toenmalig directeur Poelhekke meende dat het instituut meer mogelijkheden moest krijgen om excursiegroepen te herbergen. Welke toevoeging werd er in 1957-1958 aan het instituut gedaan?
A. de kelder werd uitgediept en gereedgemaakt voor verblijf, B. de directeurswoning werd voorzien van drie nieuwe, luxe gastenkamers, of C. het pand werd opgehoogd met een verdieping met tien logeerkamers
7. Het instituut ontving lange tijd onderzoekers en studenten, organiseerde culturele evenementen en excursies. In de eerste helft van juli 1972 organiseerde het instituut voor het eerste een 'opfriscursus' voor een nieuwe doelgroep Rome-kenners. Wie waren dat?
8. Met de bouw van de Hoogewerffzalen in 1981-1982 moest het instituut voorzien in een brede invulling van de Nederlandse cultuur, bijvoorbeeld door exposities over Nederland. Het bleek geen succes: de meeste tentoonstellingen trokken niet meer dan 500 bezoekers. Welke minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur drong er in die tijd op aan dat het instituut een groter cultureel aanbod moest bieden, zelfs als dat zou betekenen dat het bedrag voor beurzen werd beperkt en de wetenschappelijke poot van het instituut zou worden opgedoekt?
9. Op 1 januari 1991 ging het NIR over naar één van de Nederlandse universiteiten, welke is dat?
10. Het eeuwfeest van het NIR in 2004 voorzag in een feest, congres en tentoonstelling. In dat jaar werd in samenspraak met het Fonds voor beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst ook een nieuw aspect toegevoegd aan een reeds bestaande en alom bekende beurs. Wat is de naam van deze prestigieuze prijs voor beeldend kunstenaars en architecten onder de 40 jaar waarmee zij een trimester lang in Rome kunnen wonen en werken?

Ronde 2

- Deze foto is genomen in 1933, tijdens de opening van een expositie van een Nederlandse kunstenaar. Toenmalig directeur Hoogewerff staat helemaal links, de betreffende kunstenaar is de derde van rechts. Wie is deze bekende graficus die zelf ook enige tijd in Rome heeft gewoond?

- Iedereen die de cursus Caput Mundi op het KNIR heeft gedaan, heeft de volle lengte van de Aureliaanse stadsmuren afgelopen, die eind derde eeuw zijn gebouwd. Hoeveel wachttorens omvatte deze muur?

A. 264, B. 380 of C. 450

- Sinds 2012 heeft de paus een twitter-account; @pontifex. Sindsdien zijn bijna 2000 pauselijke tweets verstuurd en heeft het account 17 miljoen volgers. Maar hoeveel mensen volgt de paus zelf?

A. 3, B. 8, of C. 23

- Ook Rome moet mee in de vaart der volkeren. In 2015 presenteerde ster-architect Libeskind een plan voor 3 torens tot een hoogte van 200 meter bij het nieuwe AS Roma stadion in Tor di Valle. Gelukkig is dit plan afgeblazen; en blijft de koepel van de st Pieter voorlopig t hoogste gebouw (buiten de EUR gerekend). Hoe hoog is die koepel?

A. 125 meter, B. 136 meter, of C. 145 meter

- In het begin van de 20ste eeuw componeerde Ottorino Respighi verschillende symfonieën over de stad Rome. Het meest bekende stuk is de Fontane di Roma. Welke fontein zit er niet in?

A. Fontana del Tritone op Piazza Barberini, B. Fontana di Trevi, of C. Fontana di Acqua Paola

- In het liedje Porta Portese gaat cantatore Claudio Baglione op zondagochtend naar de vlooienmarkt op Porta Portese. Wat wil hij daar kopen?

A. Spijkerbroek, B. Elpees en illegale cassettebandjes, of C. Fiets

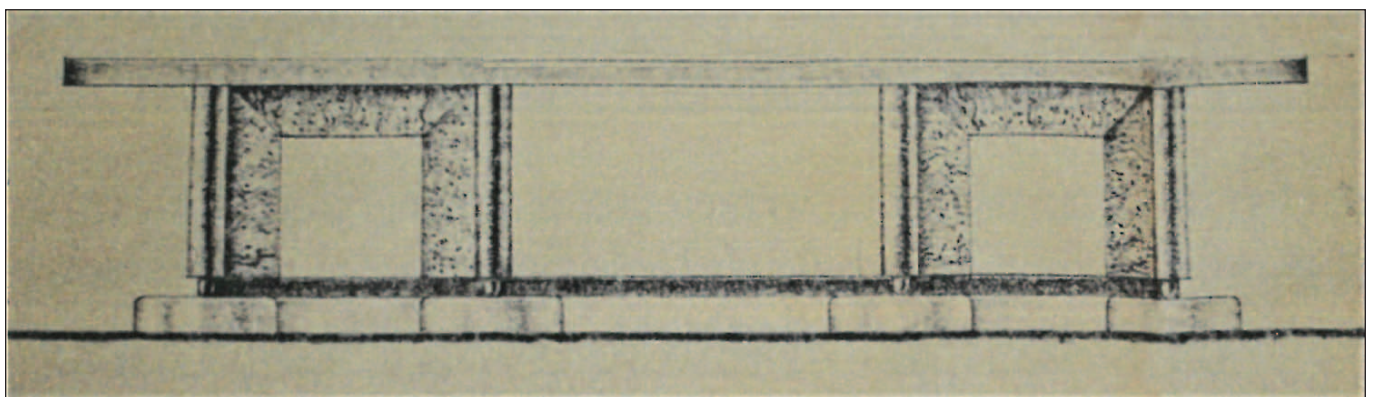
- In 1986 zorgde de opening van een nieuw restaurant in Rome voor nogal wat commotie. De bekende Italiaanse modeontwerper Valentino deed het restaurant een proces aan omwille van het lawaai en de ondraaglijke geur van het eten. Het comité "Red Rome" werd opgericht om het restaurant uit Rome te weren. Wat is de naam van dit wereldberoemde restaurant bij de Spaanse trappen?

- De grootste universiteit in Europa en de oudste in Rome is de Sapienza Universiteit van Rome. In welke eeuw werd zij gesticht door Paus Bonifatius VIII?

A. 12e, B. 14e of C. 15e

- Vader en zoon Arpad en Giorgio Fischer -twee Hongaars-Italiaanse plastisch chirurgen uit Rome bedachten- een medisch-cosmetische ingreep die een mens van overtollig vet verlost. Wat is de naam van deze ingreep?

- We eindigen met een afbeelding van ons geliefde KNIR. Op deze tekening ziet u een onderdeel dat in 1933 in het instituut werd geplaatst. Welk kenmerkend onderdeel is hier afgebeeld?

De antwoorden op de quiz vindt u op pagina 8 in deze nieuwsbrief.

PETRUS IN ROME

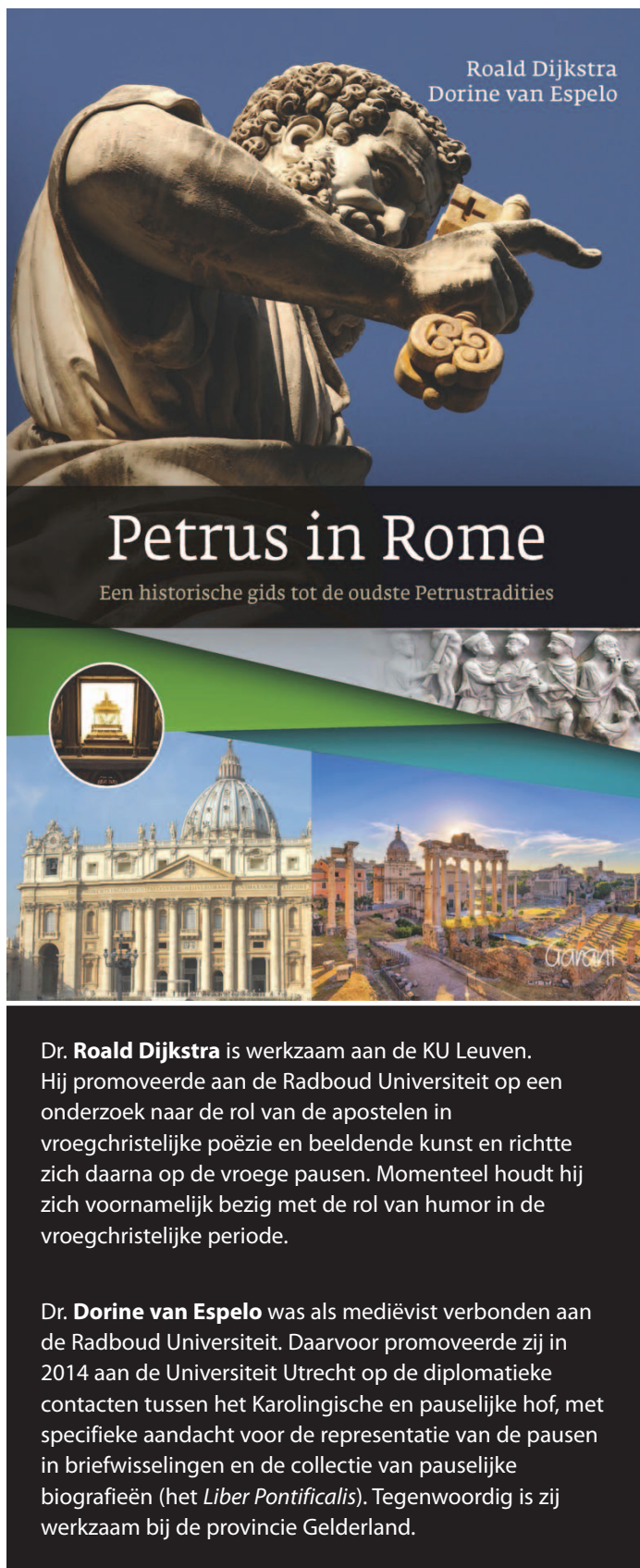
De apostel Petrus is onlosmakelijk met de stad Rome verbonden. Vooral door zijn grote rol in de katholieke traditie is Rome niet alleen de stad van Romeinse keizers, maar ook van pausen en heiligen, en van Petrus in het bijzonder. Voor een eenvoudige visser uit het oosten van het Romeinse Rijk is dat allerminst vanzelfsprekend. *Petrus in Rome* onderzoekt hoe de Romeinse tradities rond de apostel tot stand kwamen, maar vooral ook hoe zij zich in de cruciale periode van de late oudheid en vroege middeleeuwen ontwikkelden.

De plaatsen waar Petrus werd vereerd staan centraal in dit boek, dat daardoor de eerste Romeinse reisgids is die petrinisch Rome in kaart brengt. Uiteraard neemt de plek van Petrus' (vermeende) graf een belangrijke rol in: met deze plek is de Petrusverering in Rome begonnen en in de eeuwen volgend op zijn dood bleken er steeds nieuwe groepen en individuen te zijn die van de bijzondere status van de plek wilden profiteren. Naast de te verwachten liturgische activiteiten en pelgrimage hielden leden van de Romeinse elite dodenmaaltijden bij Petrus' graf, werden er eden gezworen en getoetst en vochten keizer en bisschop er hun machtsstrijd uit. Op deze manier werd Petrus' graf ook het middelpunt van talrijke nieuwe ontwikkelingen en gebruiken die met behulp van de bijzondere status van de apostel en zijn laatste rustplaats werden veranderd in de samenleving.

Maar als Petrus in Rome was gestorven, dan had hij er ook gewoond, gepredikt, wonderen verricht en gevangen gezeten. In de loop van de jaren ontstonden er daarom ook allerlei andere plaatsen in de stad die met het leven van de apostel werden verbonden, zoals de Santa Pudenziana en Santa Prassede, de San Sebastiano fuori le mura en de Mamertijnse gevangenis. Het klassieke verleden van deze plaatsen werd verbonden met, en vaak overschaduwd door, nieuwe, christelijke, tradities. Beide aspecten komen in het boek aan bod, met bijzondere aandacht voor de sporen van Petrusverering die nu nog zichtbaar zijn.

Ook in de kunst nam Petrus een belangrijke plaats in: hij verschijnt op een reeks vroege kerkmozaïeken en bovenal op sarcofagen. De Vaticaanse musea herbergen de grootste collectie vroegchristelijke sarcofagen ter wereld en de rol van Petrus in de Romeinse sarcofaagkunst komt dan ook in *Petrus in Rome* uitvoerig aan bod. Een mooi voorbeeld van een verbeelding van de apostel op een prominente plek is het *triclinium* van Leo bij de Sint-Jan van Lateranen, waar de apostel visueel met de keizerlijke en pauselijke macht wordt verbonden.

De keizerskroning van Karel de Grote in de Sint-Pieter, bij het graf van de beroemdste heilige van Rome, is een van de hoogtepunten in de vroege Petrustraditie en wordt daarom als markerpunt gebruikt van de vroegste fase van Petrusverering die in het boek centraal staat. Afbeeldingen en kaarten van 'petrinisch Rome' illustreren het boek. Alle hoofdstukken worden gevolgd door een bibliografisch essay voor wie zich verder in een van de plaatsen of onderwerpen wil verdiepen. ■

Dr. **Roald Dijkstra** is werkzaam aan de KU Leuven. Hij promoveerde aan de Radboud Universiteit op een onderzoek naar de rol van de apostelen in vroegchristelijke poëzie en beeldende kunst en richtte zich daarna op de vroege pausen. Momenteel houdt hij zich voornamelijk bezig met de rol van humor in de vroegchristelijke periode.

Dr. **Dorine van Espelo** was als mediëvist verbonden aan de Radboud Universiteit. Daarvoor promoveerde zij in 2014 aan de Universiteit Utrecht op de diplomatieke contacten tussen het Karolingische en pauselijke hof, met specifieke aandacht voor de representatie van de pausen in briefwisselingen en de collectie van pauselijke biografieën (het *Liber Pontificalis*). Tegenwoordig is zij werkzaam bij de provincie Gelderland.